

АВСТРИЯ

„LITERATUR UND KRITIK“

Вена, 1983, кн. 173—174

В рецензираната книжка привлича вниманието статията на д-р Карл Вагнер „Тъмните полета на идеологиите. Бележки за съвременните швейцарски романи.“

Авторът посочва, че съвременната немско-езична литература (с това се разбира литературата на ФРГ, на Австрия и на Швейцария) е обременена с ипотека, която тя отчасти сама си е наложила. Шансовете ѝ да предава познания за действителността, чийто израз е тя, са намалели и мнозина теоретици, а и някои автори търсят най-късия път към практиката и по този начин доброволно се отричат от самата литература. Тъй като Швейцария и Австрия въпреки заслужаващите внимание отделни инициативи играят незначителна роля като литературни пазари, писателите на тези страни авансираха във Федералната република и извън нея като регионални автори. Под знака на този регионализъм стоят и най-новите антологии. По-важни в това отношение са сборникът на Дитер Бахман „Продължаваме да пишем. 98 писатели от немска Швейцария“ (1977), изданието „Литературата на Швейцария. Текстовете и материали“ (1978) и антологията „Насън видях Швейцария“ (1980). Тези книги представят по-младите, родени след Втората световна война писатели пред една читателска публика, чиято литературна представа за Швейцария се свежда само до имената на Дюренмат и на Фриш. Хвърляйки поглед назад към „литературата на тридесетгодишния мир“, Валтер Хюлерер бе назовал имената на Петер Бисел, Фридрих Дюренмат, Макс Фриш, Адолф Мушг и Урс Видмер. Днес този списък трябва значително да се разшири, смята авторът на статията.

Тук трябва да се добавят и имената на Силвио Блатер (р. 1946), Юрг Ледерах (р. 1945), Гертруд Лойтенегер (р. 1948) и Е. Й. Майер (р. 1964), които публикуваха първите си книги през 70-те години. Докато формалното и тематично своеобразие на техните произведения не подлежи на съмнение, творческите им пътища си приличат по фрапиращ начин. Всички те — с изключение на Ледерах — произлизат от дребнобуржоазна среда, за-

вършили са университет и са получили педагогическо образование. С това те сякаш потвърждават традиционната представа за Швейцария като „народ от учители“. Един герой от романа на Майер „Завръщането“ казва: „В нашата образцова страна ние живеем като образцови учители и образцови ученици, но преди всичко като учители.“ А и според статистиката, посочва авторът на статията, приблизително половината от швейцарските писатели работят като учители. Но от по-голямо значение за тях е откритият сблъсък с възпитателните учреждения и със социалните утопии, свързани с тях като последиствие на студентското движение, смята д-р Вагнер.

Въпреки близостта на светогледите, почти еднаквата степен на образование и използването на едни и същи жанрове (повест, роман) изненадва различието в творбите на тези писатели. В сравнение с „Пламтящ лед“ (1978) на Урс Йеги или монтажните романи на Ото Ф. Валтер, които още чрез формата си разчувват целостта на фикцията, за да направят осезаеми противоречията в социалната действителност, тук липсва непосредственият рефлекс за политическо действие и призивът към политическа активност. Романиите на Йеги и на Валтер свидетелствуват за превеса на абстрактно-рационалното схващане за бъдещето, което схващане изчерпва субекта. В романа си „Основанията на Албисер“ Адолф Мушг неслучайно влага (и същевременно иронизира) една психологическа плоскост, за да покаже крушението на политическите идеали, които — стилизирани до някакво ново „свръх-Аз“ — не се преработват от субекта, а го фрустрират.

Блатер, Лойтенегер и Майер залагат на пренебрегвания в онова схващане субект, без който всяка утопия може само да бъде ексекутирана, но не и пренесена в живота, отбелязва авторът. Те възстановяват диалектиката, към която според Адорно спада и душевната дълбочина. „С ликвидирането на душевната дълбочина в никакъв случай не се издигна един излекуван от идеологията човешки тип, а по-скоро такъв, който изобщо не можеше да постигне своето Аз“ — пише Адорно. Като се обръщат отново към субекта, тези писатели възвръщат на литературата онази свобода на действие, от която тя не може да се лиши. Защото литературата постига своята достоверност именно с това,

че прониква там, където не може да достигне понятието мислене, заключава д-р Вагнер.

Най-радикално използва тази свобода на действие Юрг Ледерах, за да утвърди различното между литературата и теорията, между изкуството и действителността. В книгата си „Целият живот“ (1978) той казва: „В моите писмени начинания аз си забраних всяко изречение, в което се долавя закон и ред; и то, за да изляза срещу факторите закон и ред, вместо да ги удвоявам в творбите си.“ Ледерах използва обичайните елементи на жанра роман, за да ги обезсили толкова по-трайно. Този принцип важи и за знаковия характер на езика. Произволът, който определя отношението между знак и означаемо, се довежда до съзнанието в процеса на писането. И нищо чудно, че диалогът с читателя, „директното потребление“, според Ледерах се прекратява съзнателно, за да бъде предоставена на читателя онази свобода, с която той първа ще трябва да се научи да си служи. Романите на Ледерах „Докато трае един дълъг спомен“ (1977) и „Целият живот“, както и романите на Хана Йохансен опровергават общовалидната присъда за традиционалността на швейцарската литература. На всички възражения срещу тези творби, които първоначално отблъскват читателя, може да се противопостави респектът към писателя — играта с литературните форми трябва да се разглежда като принципен отказ от участие в пазара. Защото и до днес е валидно онова, което Макс Фриш веднъж открито бе признал в едно интервю с Хорст Бинек: „Никога досега не съм се отказвал от успеха; не мога да си го позволя. Удивлявам се на писателите, които си го позволяват, например представителите на „новия роман“, които теоретически се отказват да пишат романи като Балзак.“

Така художествената тъкан на посочените романи затруднява опростителския прочит, а отвореността на формата им противопоставя на традиционните закони на необходимостта едно „поле от възможности“; но швейцарската литература от 70-те години познава и постулата на една оперативнорадикална книжнина, която изисква яснота не като резултат, а като предпоставка за познавателните процеси. Тематично това може да намери израз в изобразяването на трудовия свят. Ранният сборник с разкази на Силвио Блатер „Погрешно включване“ (1972)

и повестта му „Нормирани дни, пропилано време“ (1976) трябва да бъдат причислени към опитите да се възвърне на швейцарската литература една дълго отминавана тема. А в последно време романите на Валтер Кауер/Емил Цопфи „Всяка минута струва 33 франка“ (1977) и на Ото Марки „Решидиви“ (1978) предлагат анализи на един ясно определен ошетен живот, посочва авторът.

В тези произведения се обхващат застрашителни социални явления, като темите и мотивите на конвенционалните повествователни форми се разширяват и преобразуват; от друга страна обаче, „освободеното“ съзнание се стреми да различи традиционната жанрова система на литературата. Провокацията, която предизвикаха книгите на Майенберг „Репортажи от Швейцария“ и преди всичко „Разстрел на улици“ в държавна измяна Ернст С.,“ доказва, че „масовите“ жанрове като репортажа са особено подходящи да улучват болните места на националното самосъзнание. Напорът на автентичното, откриването на реално невероятното се оказват по-действително от достоверната измислица. Това, че Майенберг заедно с Жан Циглер спада към най-оспорваните критично мислещи автори в Швейцария, се дължи и на обстоятелството, че със своя герой той засегна една тема, засегната още през средата на 60-те години от Макс Фриш — темата за непревзможното минало на Швейцария. Предговорът на Майенберг към публикуваното през 1977 г. преработено и разширено издание на книгата, както и реакцията след екранизацията на Рихард Диндо разкриват страховното стесняване на съзнанието, което не може да възприеме схващане като това на Адорно: „Миналото ще бъде превзможна едва тогава, когато бъдат отстранени причините за това минало. Но понеже причините продължават да съществуват, неговото влияние и до днес не е премахнато.“ В романа на Ото Ф. Валтер „Подивяване“ това действително положение е засилено до степента на негативна утопия — тя трябва, по думите на писателя, „да изобрази фашисткия потенциал в швейцарското общество“.

Авторът на статията заключава, че опознанието и пресъздаването на националната и всеобща история в съвременните швейцарски романи се превръща в предисловия за бъдеща гражданска активност.

В. К.